

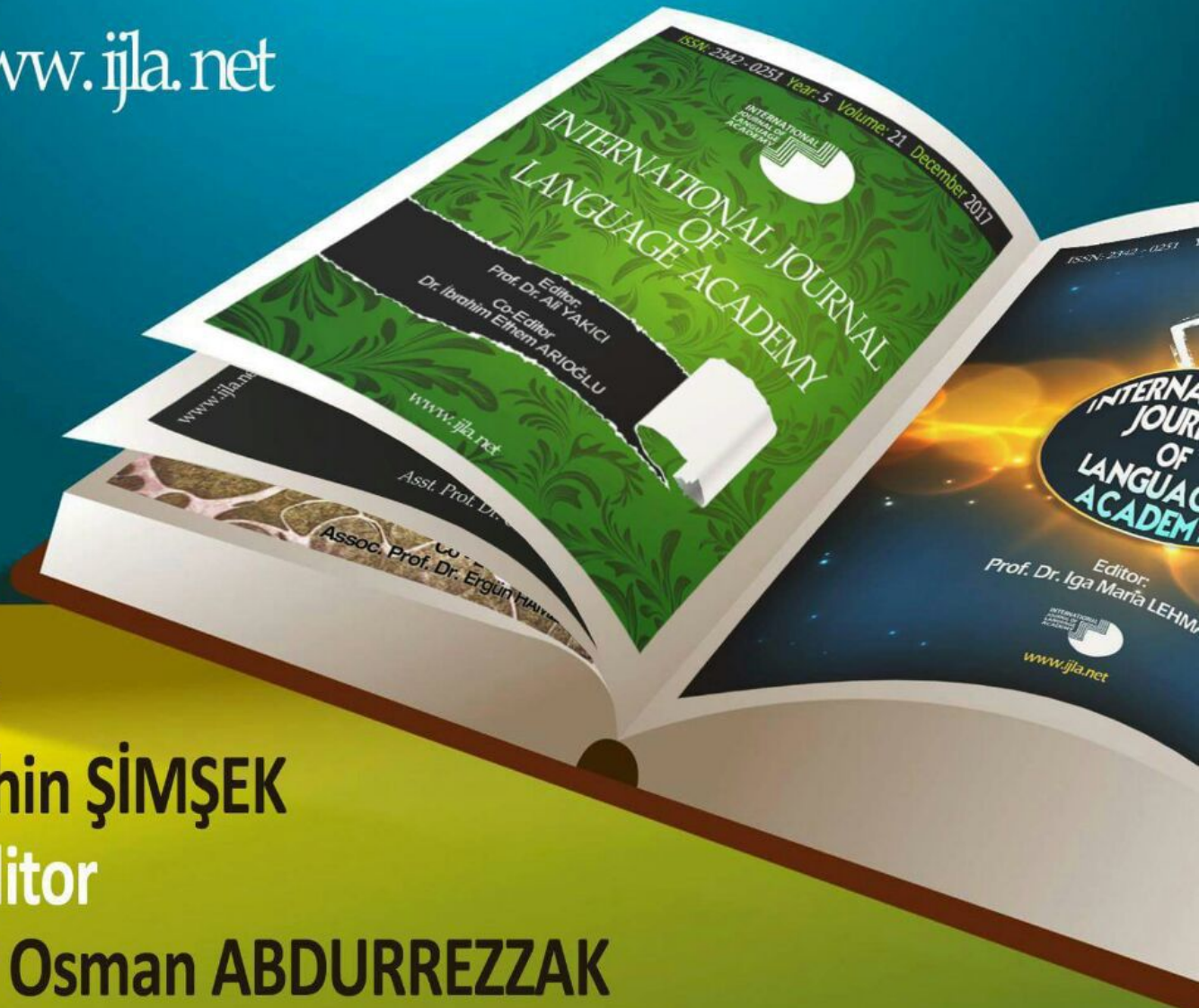
ISSN: 2342 - 0251 Year: 6 Volume: 22 / 2018

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
LANGUAGE
ACADEMY

INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE ACADEMY

www.ijla.net

Editor

Dr. Şahin ŞİMŞEK

Co- Editor

Dr. Ali Osman ABDURREZZAK

TURGUT UYAR'S POEMS "I" AND "THE OTHER" REVOLT

Turgut Uyar'ın Şiirlerinde "Ben" ve "Öteki"nin

Başkaldırısı

Veysel ŞAHİN¹

Abstract

It is a precondition for man to think about his existence. For this reason, Man Transforms himself into a subject "I", along with the process of self-existence, both intellectually and verbally. In this transformation, the individual experiences the experience of being "human" by opposing "me" and "social norms" and beliefs. In the poems of Uyar, human experience of being their own creates the points of holding by deepening around the effort of the subject "I" in poetry. The rebellion in the experience of "I" is by existence. Therefore, Turgut Uyar sees rebellion in his poems as the process of self-establishment of "I". The revolt in the poet's poems is deepened in the form of "Ben" rebellion against himself, social values and benediction. In the poems of Turgut Uyar, the self-revolt of "Ben" emerges as a result of the intellectual conflicts. As a matter of fact, the subject of poetry realizes that its individual existence is limited as it grasps its existential freedom. With this difference, "I" enters into itself, examines the consciousness of existence and the process of self. Turgut Uyar opposes the siege of the individual by the established norms in his poems. For this reason, the subject in poems "I" is in an intellectual and actional revolt against the norms of society. This is a great article. Therefore, the subject of poetry tends to revolt against tradition, tradition, political Erk, public norms. In Turgut Uyar's poems, God and His Holiness revolted against us in a dialectical structure. Instead of putting God and His saints at the center of life in his poetry, he pushes God and his values out of life. Keywords: Turgut Uyar, I, the other, revolt, social values, God and holy

Keywords: Turgut Uyar, I, the other, rebellion, social values, God and Holy.

Özet

İnsanın varlığını sürdürmek için düşünmesi, onun ön koşuludur. Bu nedenle insan düşünsel ve eylemsel olarak kendini var etme süreciyle birlikte bir özne "ben"e dönüşür. Bu dönüşümde birey ve "ben"i, toplumsal norm ve inançlara karşı gelerek "insan olma" tecrübesini yaşar. Uyar'ın şiirlerinde insanın kendi olma tecrübesi, şiirdeki "özne ben" in kendini kurma çabası etrafında derinleşerek tutunma noktaları oluşturur. "Ben" in kendi olma tecrübesinde başkaldırı, varoluş gereğidir. Bundan dolayı Turgut Uyar, şiirlerinde başkaldırısı "ben" in kendini kurma süreci olarak görür. Şairin şiirlerinde başkaldırı; "ben" in kendine, toplumsal değerlere ve kutsala yönelmesi şeklinde derinleşir. Turgut Uyar'ın şiirlerinde "ben" in kendine başkaldırması, yaşanan düşünsel çatışmalar sonucunda ortaya çıkar. Nitekim şiir öznesi, kendi bireysel varlığının varoluşsal özgürlüğünü kavradıkça sınırlandırılmışlığını fark eder. Bu fark edişle özne "ben" kendi benliğine dalarak, varoluş bilinci ve kendilik sürecini irdeler. Turgut Uyar şiirlerinde bireyin yerleşik normlar tarafından kuşatılmasına karşı çıkar. Bu yüzden şiirlerdeki "özne ben", toplumsal normlara düşünsel ve eylemsel başkaldırı içindedir. Turgut Uyar şiirlerinde toplumsal değer ve normlar, "ben" in özgürlüğü karşısında bir değer olarak görülür. Bu yüzden şiir özneleri gelenek, töre, siyasi erk, kamusal normlara başkaldırı eğilimindedir. Turgut Uyar'ın şiirlerinde Tanrı ve onun kutsallarına başkaldırı, diyalektik yapıdadır. Uyar, şiirlerinde Tanrı ve kutsallarını yaşamın merkezine koymak yerine, Tanrı ve değerlerini yaşamın dışına doğru iteler.

Anahtar Kelimeler: Turgut Uyar, ben, öteki, başkaldırı, toplumsal değerler, Tanrı ve kutsal.

¹ Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl./ELAZIĞ, vsahin@firat.edu.tr

GİRİŞ

Birey kendi benliğine daldıkça yeni tutunma noktaları oluşturur. Bu tutunma noktaları bireyin kendi varlığının sınırlarını belirlemesi, o sınırları genişletmesi veya yok etmesiyle sonuçlanır. Bireyin kendi ontolojik sınırlarının farkına varması, kendini keşfetme sürecinde “ben”in bir farkındalıklar bütünü oluşturmasını sağlar. Birey, içinde yaşadığı sosyal ve bireysel evreninde varoluş özgürlüğünü ötelenmiş hissettikçe içinde yaşadığı değerler dünyasıyla çatışmasına neden olur. Yaşanan bu çatışma, bireyin kendini ve varlık alanlarını sorgulamasına neden olur.

Bireyin kendilik bilincine ulaşması, ilk olarak kendi “ben”inin varlığını düşünme ve sorgulamasıyla başlar. Descartes’in “cogito”su, “*düşünüyorum o halde varım*” kavgası, insanın kendi varlığını düşünmesi ve sorgulamasını gerekli kılar. Dolayısıyla “*Düşünmek için yaşamıyoruz, yaşamayı sürdürmek, hayatta kalabilmek için düşünüyoruz*” (Gasset, 1995: 43). İnsanın kendi varlığını sürdürmek için düşünmesi, onun varlığının ön koşuludur. Bu nedenle insan düşünsel ve eylemsel olarak kendini var etme süreciyle birlikte “özne ben”e dönüşür. Bu dönüşümde birey yani “ben”; toplumsal norm ve inançlara karşı gelerek “insan olma” tecrübesini yaşar.

Uyar’ın şiirlerinde insanın kendi olma tecrübesi, şiirdeki “özne ben”in kendisini yeniden kurma çabası etrafında derinleşir. “Ben”in kendi olma tecrübesinde başkaldırı, varoluşun gereğidir. Bundan yüzden Uyar, şiirlerinde başkaldırıcı “ben”in kendini yeniden kurma süreci olarak görür. Zira insan kendi varlığına ancak kendini yıkarak ulaşır. Çağımızda ötekileşen yaşamın bireyleri kuşatması, kentli yaşamın insan olma tecrübesini tehdit etmesi, Uyar’ın şiirlerinde başkaldırıcı öncelimesine neden olur. Şairin şiirlerinde başkaldırı; şiir öznesi “ben”in kendine başkaldırması, toplumsal normlara başkaldırması ve Tanrı’ya başkaldırması şeklimdedir. Bireyin, kendi varoluş ve bireyselleşme sürecinde kendi “ben”ine yönelik öznenin çevreye doğru düşünsel ve eylemsel açıdan genişleyen başkaldırısı, “*Haklarının bilincine varmış bilinçli kişinin işidir.*” (Camus, 1985: 17). Bilinçli “ben”in şiirde “*varlığının yabancılaşması ve anlamsızlaşması, hiçliğe ve saçmalığa itilmesi*” (Bezirci, 1987: 55) kendine ve etrafında bulunan değerlere karşı başkaldırmasını gerekli kılar. Nitekim başkaldırı, ayaklanma, isyan, devrim, ihtilal, protesto ve sivil itaatsizlik gibi değerlerle ilintilidir. Bu olgular bireyin kendini içinde yaşadığı dünyaya “öteki” hissettiği durumlarda ortaya çıkar ve başkaldırının eylemsel boyutunu oluşturur.

1. “Ben”in Kendine ve Kendilik Değerlerine Başkaldırısı

Turgut Uyar’ın şiirlerinde “ben”in kendine başkaldırması, yaşanan düşünsel çatışmalar sonucunda ortaya çıkar. Nitekim şiir öznesi, kendi bireysel varlığının varoluşsal özgürlüğünü kavradıkça sınırlandırılmışlığını fark eder. Bu fark edişle “ben” kendi içine dalarak, varoluş bilincini ve kendilik sürecini irdeler. Düşünsel anlamda her varoluş bilincine ulaşma, “ben”in benlik alanlarına başkaldırmasına neden olur. Uyar’ın şiirlerinde “özne ben”in kendini fark ederek “öteki”nin saldırılarına karşı kendini savunması, varoluşsal olarak bir başkaldırıcı da beraberinde getirir. Böylece “ben”in ontolojik evreni “öteki”nin müdahalesi ile engellenmiş olur. Bu süreçte “ben” sadece “*kendini onaylamakla kalmaz başkaldırıyla da dayanışma içine girerek başkalarının da varlığını onaylar*” (Gündoğan, 1977: 169). “Ben”in başkaldırılarının varlığını onaylaması, “öteki”nin sorgulanmasını ve kendi varlığının özgürlük sınırlarını bilmesi gerekir. Uyar’ın şiirlerinde şiir öznesi “ben”, “*Başkaldırıyorum öyleyse varım*” (Camus, 1985: 19) diyerek bütünü insanlığın kendini kurma ve direnç noktasını ortaya koyar.

Turgut Uyar’ın “Yalağuz” adlı şiiri “özne ben”in yalnızlığa başkaldırının metinsel bir çığıdır. Şiir öznesi “ben”in içinde yaşadığı dünyada kendini kuşatılmış ve yalnız

hissetmesi şiirde sessiz bir başkaldırıdır. Nitekim Albert Camus, *"Başkaldırıyorum öyleyse varız'a, Yalnızız'ı ekleyerek"* (1985: 98) yalnızlığı, başkaldırmanın önemli bir nedenini olarak görür. İnsanın yaşamın içinde kendini bir nesne olarak görmesi, onun "ben"ini hiçleştirilmesinden kaynaklanır. Şiirde de özne "ben"in içine atıldığı dünyada ontolojik anlamda tek başınlığını kavraması, başlı başına varoluşsal başkaldırıdır (Sartre, 1985: 7). Şiir öznesinin dünyadaki tek başınlığı, "ben"in aklı ile dünya arasında absürt bir boşluk duygusu oluşturmaya neden olur. Bu da "ben"in kendine ve değerlerine başkaldırmasına neden olur. Şiirde "ben"in kişisel görüntüsü, Bektaş'tır. Bektaş'ın duyumsadığı ontolojik yalnızlıktan dolayı "şeyleşerek" nesneleşmesi, onun *"bireysel bir özne olarak"* (Çotuksöken, 2002: 256) başkaldırmasını gerektirir;

*"Bektaş mayıs böceği kadar yalnızdı,
Esaretinde hürriyetinde sevdasında,
Üç yaşında da yalnızdı, on beşte de, seksende de,
Yağmurların altında, bulakların kenarında.
Türküsünde, koşmasında, şarkısında,
Tamamda da noksanda da,
Papatya gibi yalnızdı, kuşyemi gibi yalnızdı."*

(Uyar, 2015, Yalağuz, 22)

Şiirde "ben"in kavramaya çalıştığı dünyanın "absürtlük" duygusunu yaratması, yaşamın saçmalığının bir göstergesidir. İnsanın dünyadaki yalnızlığını derin bir tiksinti olarak duyumsayan Uyar, "ben"in dünyadaki kimsesiz, tek başınlığına başkaldırır.

Uyar, bireyin ontolojik olarak içinde taşıdığı yalnızlık duygusunu aşmasını varoluşsal bir başkaldırı olarak görür. Bu yüzden şiirde Bektaş'ın yalnızlığı bir çığlık gibi köyü, kasabayı ve şehri çepeçevre sarar. Bektaş'ın kimliğinde bütün insanlığın içinde bulunduğu "yapa yağuzluk" durumu, başkaldırının başlıca sebebidir. Şiirde insanın koşma, türkü ve şarkılarında yalnız olması, "ben"in yalnızlığı türkü, şarkı ve koşmaya dönüştürerek bir çığlık halinde dünyaya haykırmasına neden olur.

İnsanın yaşamaya mahkûm olması, "absürtleşen" (anlamsız, saçma ve tutarsız) dünyada yalnız kalmasıdır. Bektaş'ın, dünyanın "absürtleşmesini" kaos yalnızlığı olarak görmesi, onun bu duruma başkaldırmasıdır. Bu açıdan *"Aklı olarak kavranabilecek bir dünya uman, ama umduğu dünyanın yerine kendi tecrübeleriyle aklı ile uzlaşamayan, anlamdan yoksun kaos halinde bir dünyayla karşılaşan insan absürd fikrine"* (Gündoğan, 1977: 71) ulaşır. Şiirlerde insanın yalnızlığını aklıyla kavrayamaması, onun yalnızlığı "absürtleştirerek" başkaldırmasına neden olur. Zira Uyar'a göre insanın en soylu başkaldırısı içine atıldığı yalnızlık evrenine karşı yapılan başkaldırıdır. Uyar'ın "Sonnet" şiiri bu bağlamda yalnızlık durumuna protesto özelliği taşır;

*"Bilmem rengi nasıldır, boyu ne kadar.
Biçen her kimse yıllardır yanlıs biçiyor.
Bir elbise ki, alabildiğine dar..
Nedir bir türlü sırrını anlamadık,
Kimdir bizimle böyle şaka ediyor,
Hangi cebini karıştırırsan yalnızlık.."*

(Uyar, 2015, Sonnet, 23).

Uyar şiirde yalnızlığı, insanı kuşatan nevrotik bir sorun olarak görür. Şiirde “özne ben”in yalnızlık tarafından kuşatılması, onun dünyayı bir tiksinti olarak görmesine neden olur. Bu yüzden “özne ben” ontolojik anlamda yalnızlığa itilmişliğine başkaldırır. Özne “ben”in kendine ve kendilik değerlerine başkaldırması, onun içinde yaşadığı dünyaya “öteki-yabancı” olmasındandır. Bu yüzden şiirdeki özne “ben” de içine atıldığı yalnızlık durumundan kendisini sorumlu tutar. Şiir öznesi “ben”in, yaşamın içinde olması, onun yalnızlığa tabi olması anlamına geldiği için yalnızlığı, insanın özgürlüğünü kısıtlayan bir olgu olarak görür ve bu duruma başkaldırır. “Ben”in kendi yalnızlığını giderememesi, onun bilincinde yalıtık bir duyguya dönüştürdüğü yalnızlığa başkaldırmasına neden olur. Bu yüzden şiir öznesi kendi “ben”inin yalnızlığı anımsatmasına başkaldırır.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde “ben”in ölümlü oluşuna da başkaldırı vardır. “Ben”in ölüme karşı isyanı, onu reddedip kabullenmemesindedir. Zira kabullenmemek, yaşamın akışkanlığına hayır demektir. Nitekim Camus, “*Hayır diyen biri*” (1985: 11) olarak tanımladığı başkaldıran insanın özgürleşme yolunda kimliğe sahip olacağını ifade eder. Şiir öznesi “ben”in ölüme karşı başkaldırışı, onun kendi farkındalığı ve öznelliğini kavramasıyla ilintilidir. Şiir öznesinin “Ölüme Dair Konuşmalar 2” adlı şiirinde ölümü “öteki”nin farkındalık bütününe dönüştürür.

“Unutmak istiyorum zaman zaman,

Ne yapsam, ne etsem olmuyor,

Kabulleniyorum,

Kabulleniyorum da -gelgelelim -

İçim içimi yiyor...”

(Uyar, 2015, Ölümüne Dair Konuşmalar 2, 27).

Uyar, yukarıdaki dizelerde ölümü benliğe gömülmüş acı bir çığlık olarak duyumsar. Şiirde ölümün “ben” için “öteki” olarak görülmesi, ölümün insana habersizce sokulmasındandır. Şiirde özne “ben”in “*Kabulleniyorum da -gelgelelim/ İçim içimi yiyor...”* ifadesi, özünde bir kabullenme değil hatta ölüme karşı bir duruş, bir isyan, bir başkaldırıdır. Şiir öznesin “ben”in, “elâgözlüm” diyerek ifade ettiği değer, yaşama dair sevdiği, içselleştirdiği ve kanıksadığı değerler bütününe simgeler. Ölümün yaşama dair değerleri yok etmesi, ölüme karşı ötekilik, “öteki” olma durumunu yaratır. Bundan dolayı ölüm, nefret edilen bir başkaldırı deneyimine dönüşür. Nitekim saire göre “*Doğmuş olmamız saçmadır ve ölecek oluşumuz da saçmadır.*” (Mounier, 2007: 84).

Uyar’ın “Şehitler” adlı şiirinde de ölüme ve değerlerine karşı çıkış söz konusudur. Şiirde “ben”in, “biz”leşmesi ve ölümün farklı biçim ve yerlerde insanı sona götürmesi, ölüme başkaldırı durumunu yaratır. Ölümün mekânsız ve zamansızlığına isyan eden Uyar, ölümle insanın hayattan koparılmasına başkaldırır;

“Sen,

Bir şehir çocuğuymuşsun,

Dev makinalarm gıdası olmuş kanın.

Büyüyememişsin

Sevememişsin.

Son merdane hücumunda manganın,

Şehit olmuşsun...
Sen,
Ilık bir sahilde doğmuşsun.
Beyaz bir eviniz varmış,
Ananla, babanla yaşamışsın,
Kanlı canlıymışsın.
Sedef yüklü,
Kadın yüklü gemiler varmış rüyalarında
Ölüm hiç aklına gelmemiş.
Fakat bir şafak vakti hastanede
Her şey birden bitivermiş.”

(Uyar, 2015, Şehitler, 29).

Uyar'ın şiirde sen diye nitelendirdiği, modern birey, insandır. İnsan, köy, kasaba ve şehir gibi yerlerde yaşamını sürdürmek için farklı işlerde çalışabilir. Nitekim yaşamayı seçemeyen insan, ölümü de seçemez. Bu yüzden Uyar, kendisine istemeden verilen yaşamın, istemeden insandan alınmasına başkaldırır. Bu açıdan yaşam, başlı başına bir dışarıdalık iken ölüm ise başlı başına bir içeridelik olarak insanı kendine tabi kılar. İnsanın yaşama ve ölüme tabi oluşu, Uyar'ın “ben”inin her ikisini de “öteki” görmesine neden olur. Uyar tarafından “öteki” görülen bu iki durum, varlığın özgürlüğünü sınırlandırdığı için başkaldırması, karşı konulması gereken bir durumdur. Ancak kendi isteği dışında dünyaya gelen insanın, yine kendi istemi dışında yaşamdan koparılması, ona bitişi, hiçliği ve saçmalığı çağırır. Bu yüzden insan yaşama ve ölüme başkaldırır.

Uyar'ın “Geyikli Gece” şiirinde “ben”in kendine ve içinde yaşadığı değerler dünyasına karşı direnç oluşturur. Şiirde “ben”in kuşatılmışlığı, kaçış izleği etrafında derinleşir. Şiirde özne “ben”in kendine ve içinde yaşadığı kent yaşamına başkaldırışı vardır. “*Geyikli Gece kent yaşamına başkaldırıyla geline arzulan mekân ve insanların düzene başkaldıracağı belirlenen gece olması itibariyle zaman ve mekânın simgesel görüntüsüdür.*” (Geçen, 2014: 107). Zaman ve mekânda kendi olma sürecini gerçekleştiremeyeceğini anlayan şiir öznesi, içinde bulunduğu zaman ve mekânı yıkarak kendi olma tecrübesine uygun bir düzlem kurar. Şiirde kentli yaşamın bireyi “öteki” yapan kapitalist yapısına başkaldıran “ben”, bu yaşam biçimine itiraz eder (Şişman, 2006: 51). İnsanın kendi eliyle kurduğu kentli yaşama başkaldırısı, özünde kendine ve kendilik değerlerine yabancılaşmasıdır. Kendine yabancılaşan insan bu duruma ilk olarak düş(ün)sel evreninde başkaldırır. Düşünsel başkaldırı da “ben” “öteki”nin varlığını kavrar ve ona karşı tavrı alır. Şiirde başkaldırı, “ben” için bulunduğu ortamdan “öteki”ne -yabancı ortama- kaçış şeklinde ortaya konur. Uyar'a göre şiirde “*yabancılaşma öteki varlık*” (Coşkun, 2013: 121) “ben”in, kendine ve kendilik başkaldırmasına neden olur. Çünkü birey, “öteki” ve değerlerini kendisi yaratır. Daha sonra da yarattığı “öteki” ve değerlerinin saldırılarına maruz kalır. “Geyikli Gece” adlı şiirde de şiir öznesi “ben”, yabancılaşmayı “öteki”lik olarak görür. “Öteki”nin yıkıcı saldırılarından benliğine dalarak kurtulmaya çalışır;

“Bir yandan toprağı sürdük

Bir yandan kaybolduk

Gladyatörlerden ve dişlilerden

Ve büyük şehirlerden

Gizleyerek yahut döğüşerek

Geyikli geceyi kurtardık”

(Uyar, 2015, Geyikli Gece, 113).

Şiirde kent yaşamının yıkıcı “öteki”ne dönüşüp, “ben”i ve içtenlik değerlerini kuşatması, “ben”in içinde yaşadığı mekâna başkaldırmasına neden olur. Mekânın yabancı, “öteki” görülmesi, “ben”in yaşamak için oluşturduğu mekânları yalıtık hale getirir. “Ben”in içinde yaşadığı şehre “öteki” olması ise şehrin metalaşan değerlerine karşı başkaldırır. Şehrin içtenlik değerlerini yitirerek “ben”in üzerine -naylondan, neon ışıklarla- abanması, şehirde kendi “ben”ine başkaldıran bireyleri artırır. Şehir yaşamının kendisini sıradanlaştırmasına başkaldıran “ben”, kendisiyle büyük bir çatışma ve kavga içine girer. “Ben”in şehrin ötekileşmiş değerleriyle kavgaya girmesi, eylemsel olarak bir başkaldırıda bulunduğunu gösterir. Bu eylemsel başkaldırının altında “ben”in yalıtık değerler dünyasından kurtulma, kendi bireyselliği ve özgürlüğünü kurma isteği vardır. Nitekim “*Geyikli Gece şiirinde insanların aradıkları “kurtarmak” istedikleri hem güneşin asfalt sonlarında batması ile beliren karanlık ülkedir hem de eski dinlerin cinsel isteklerin simgesi, avların hedefi, yeşil yabancı uzak ormanların kralı, güçlü ve ürkek geyiktir.*” (Menemencioglu, 1999: 54). İnsanın kurmak ve kurtarmak için sığındığı “geyikli gece” evreni, bütün hüznlerin, hem mekânı hem de kendisi olan kent, yaşamının ötelendiği bir uzamdır. Bu yüzden “Geyikli Gece”, dünyaya tutunamayan “ben”in kendini yeniden kurduğu içtenlik mekânıdır.

Uyar’ın “Göge Bakma Durağı” adlı şiirinde “ben” şehir yaşam ve değerlerine başkaldırır. Modern yaşamın küreselleşmiş düzeni, “ben”in kent içinde kendi “ben”ine başkaldırarak yeni ütopyik mekanlar kurmasına neden olur. Uyar, şehirliliğin betonlaşarak metalaşan yapısından kendi “ben”ine sığınarak kurtulur. Benliğe sığınış, “öteki ben”e ve “ötekileşmiş” yaşama başkaldırır. İnsanın içinde yaşadığı ortamda tutunamayışı, onun kendi “ben”ine dalarak “öteki”ne de başkaldırır. Şehrin ötekileşmiş yaşamı Uyar’a göre “öteki ben”in kendini var ettiği bir sığınaktır. Bu sığınakta “ben”, kendi olmak için “öteki”nden benliğe doğru çekilir. Bu çekiliş özünde varoluş bilinci ve sürecini özgürce kavrayıştır. Şiirde şehrin “ötekiliğine”, göge bakılarak karşıtlık oluşturulur. Bu karşıtlıkta “şehir, ev, polis, sokak, otobüs” gibi değerler “ötekini” simgesel düzlemde ifade ederken gök, kaçmak, yabancı otları, şeker kamışı, ağaçlar” ise “ben”in değersel açılımı olur. Bu değerler düzleminde “ben”in kendini doğada var etmeye çalıştığı görülür. Zira şiirde doğa sınımlanacak yuva olarak “ben”in şehrin kuşatılmışlığı karşısında yeni evren kurmasını sağlar;

“İkimiz birden sevinebiliriz göge bakalım

Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından

Bebe dişlerinden güneşlerden yabancı otlarından

.....

Falanca durağa şimdi geliriz göge bakalım

İnecek var deriz otobüs durur ineriz

Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya

.....

Durma kendini hatırlat

Durma göğe bakalım"

(Uyar, 2015, Göğe Bakma Durağı, 135).

Şiirde "ben", modern yaşamın mekânı olan kenti, "öteki" ve "ötekileşen" değerler düzlemini karşılayacak şekilde anlamlı hale getirir. Şehri büyük ve geniş abluka alanına benzeten Uyar, şiir öznesinin "göğe bakalım" isteğiyle kentli yaşamın dayatma ve tükenişlerine başkaldırır. Şiirde "Göğe bakalım" ibaresi başlı başına bir karşı duruş, bir istek ve oluş durumunu açılar. Şiir öznesinin şehrin kaotik yapısından ötelenen yaşamı "göğe bakalım" ifadesi ile dışsallığa dönüştürmesi, onun varoluşsal özgürlüğünü fark ettiğini gösterir. Şehre karşı başkaldırıda "öteki ben" in ötelenmesi, "ben" in kendi yarattığı koşullarda şehrin ürettiği değerlerin karşısına dikilmesini sağlar. Bu yüzden şiir öznesi, nesneleşen "öteki" yaşamın karanlık yüzünü, gökyüzünün doğayı ve özgürlüğü açımlayan diyalektik yapısında ortadan kaldırır. Bu diyalektik yapıda "ben", "öteki ben" in kuşatılmışlığı dışına çıkararak ütopyik bir evren oluşturur. Şiirde "ben" in şehrin kuşatılmışlığından kurtulmak için sığındığı -ütopya- doğa, insanın kendi içtenliğini duyumsadığı ve kurduğu bir yer haline gelir.

Uyar'ın şiirlerinde kendi "öteki ben" i ile çatışan birey, bu çatışmanın sonucunda kendini şehrin karanlık sokaklarına salar. Şehrin sokaklarına yönelik, "öteki ben" in değerler kuşatmasından bir kaçıştır. Kaçış ise "ben" in eylemsel bir başkaldırısıdır. Uyar'ın "Yeşil Badanadan Kurtulmak" adlı şiiri "ben" in kendi "ötekisi" ile çatışmasını ve bu çatışma sonrasında kaçış eğilimine girmesini ele alır;

"Duramıyorum hemen sokağa çıkıyorum

Ağaçlara kuşlara kâğıthelvacılara çıkıyorum,"

(Uyar, 2015, Yeşil Badanadan Kurtulmak, 176).

İçinde bulunduğu ortamı terk eden şiir öznesi "ben", bu kaçışıyla özünde kendi içsel çatışmalarından kurtulmayı amaçlar. "Ben" in içsel çatışma sonrasında "öteki ben" ve onun değerlerinden kaçarak kentin sokaklarında dolaşması, "ben" in içsel olarak yaşadığı bozgunun sonucudur. Şiirin alt başlığına "bozgun" adı verilmesi, bozgun karşısında kendini çaresiz hisseden "ben" in kendini sokaklarda yeniden kurma isteğini gösterir. Şiir öznesi "ben" in "duramıyorum" diyerek içinde bulunduğu duruma karşı düşünsel başkaldırısı, onun eylemsel bir kaçış yaşadığını gösterir. Nitekim her çatışma, bir başkaldırının sonrasında meydana gelir. "Öteki" ve ürettiği değerlerin, "ben" i içinde yaşadığı evrende bozguna uğratması, "ben" in kendini yeniden kurmasını da sağlar. Kendini gerçekleştirmek isteyen şiir öznesi "ben", kendini hemen dışarı atar. Dışarı çıkmak, atılmak bireyselliği kavrayıp özgürlüğü aramaktır. Uyar, şiirde sıradanlaşan yaşam karşısında bozguna uğrayan bireylerin kaçış, içsel çatışma ve yeniden kuruluşlarını; "Bozgun, Kurtulmaya Hazırlık, Yeşil Badanadan Kurtulmak, Terliksiz Kadınlar Korosu" alt başlıkları altında derinleştirerek kendi "öteki" ne başkaldırır;

"Durmuyoruz dünyayı yeniliyoruz,

Bir koltuğu oradan alıp öteye yerleştiriyoruz.

Pencerenin yerini değiştiriyoruz"

(Uyar, 2015, Yeşil Badanadan Kurtulmak, 176).

Şiirde "ben" in biz"leşmesi, Uyar'ın eylemsel değişimi, düşünsel anlamda bütün insanların yaşamına katmak istemesindedir. Bu bağlamda kadınların benlik algılarının değişmesi, dünyanın değişmesine paralel olarak gelişir. Nitekim her değişim bir düşünsel

başkaldırının sonrasında meydana gelir. Uyar'ın şiir özneleri ise bu değişim sonrasında dünyaya bakış açılarını değiştirerek kendilerini ve içinde yaşadıkları dünyayı yeniden dönüştürmeye çalışır. Şiirde değişen/dönüşen kimlikler, onların değiştirdiği ve dönüştürdüğü unsurlar üzerinden açıklanır (Sağlık, 2008: 51-52). Şiir öznesi "ben" in "biz"leşerek hem iç dünyasını hem de içinde yaşamak zorunda olduğu dünyayı değiştirme isteği, onun içsel olarak yaşadığı başkaldırı sonrasında olur. İnsanın düşünsel ve fiziki evrenini değiştirme isteği kendini yeniden kurmak, kendi olmak anlamı taşır. Bu yüzden şair, değişimi hayatın en önemli esasları arasında görür. Nitekim Heraklitos'a atfedilen "aynu ırmakta iki kere yıkanılmaz" ve "değişmeyen tek şey değişimdir." sözleri bu durumu vurgular. Uyar'ın şiir öznelerinin de yaşamlarında değişime gitmesi, onların "kendi kendisini değiştirebilen, var oluşunu anlamlandırmaya, evrendeki durumu tayin etmeye çalışan bir varlık olması yönüyle değişim ve dönüşümün merkezinde..." (Arık, 2013: 66) yer almasındandır. Uyar'ın içinde bulunduğu evreni yıkıp yerine yeni bir evren kurma isteği, bilişsel bir değişimin temelidir. Ona göre bu değişim, bireyin bilinçaltında bastırıldığı değerleri yüzeye çıkararak görünür hale getirir.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde "oyun" olgusu, dünyanın insanı sıradanlaştıran yapısına bir başkaldırı özelliği taşır. Birey, içinde yaşadığı "ötekilik" durumundan kendine yeni evrenler kurarak kaçıp kurtulmak ister. Ancak birey, modern yaşamda nereye dönerse dönsün, dünyayı ve kendini hep karşısında bulur. Bu durumdan ötürü sıkılmışlık, tiksinti ve kuşatılmışlık duygusu yaşar. Bu olumsuz duyguların yaşamdan ötelenmesi ise oyunla olur. Modern birey, oyun evrenine ve oyunlara sığınarak kendi "ben"ini yeniden kurmak ister. Ancak yaşamın "Kanlı Oyun" oluşu, Uyar'ın bilincinde hayatı tehlikeli bir oyuna dönüştürür. Oyuna ve oyunlara sığınma, "ben" in kendini "öteki" ve değerlerine karşı korumak için kurduğu bir düzendir. Şiir öznesinin dış dünyanın yerleşik algılarından kurtulmak için oyun evrenine sığınması, onu dış dünyadan koparıp kendi iç dünyasına yönlendirir. Şiir öznesi "ben", "kimliğini bulma sürecinde dış dünyanın yerleşik hayat oyunundan kopar ve kendi iç dünyasında yeni oyunlar kurar." (Balcı, 2004: 51). Oyun, şiir öznesi için hem hayatın yerleşik düzenini, hem de "ben" in içine sığındığı yeni içtenlik evrenini simgeler;

"Sonunda o en diri anlamına varırım

Sonunda ölümün yaşamanın gelip geçmenin

Sonunda yaban denizlerin süre avlarının

...

Bir türkü beriden bana benden ötelere

Üç kadar sayıyorum bu geçedeyim

Korkmuyorum kaçak değilim iğretiğim"

(Uyar, 2015, Kanlı Oyun, 187).

"İğrenirim şüirden, kelime oyunlarından

sudan, sabundan, sabah içilen sodalardan

ve bir çağda yaşamaktan."

(Uyar, 2015, Ölü Yıkayıcılar, 266).

"belki de başka bir yerinde dünyanın

'hayır' diyor birisi ama neye

bir oyun sanrısı gidip geliyor

gidip geliyor”

(Uyar, 2015, İşte Herkes Yüz Yüze, 574).

Uyar yaşamın insana sunduklarını bir oyuna benzetir. Çünkü ona göre yaşam, kanlı bir oyundur. Bu oyunun sonunda kendi “diri anlamına” varan Uyar, bu oyunda kendisinin yenilgi ve bunaltılarını dile getirir. Şiirde yaşam denilen tehlikeli kanlı oyunu, “üç kadar sayıyorum” diyerek absürtleştirilen şair, hayatın kendisine başkaldırır. “Oyun ve kan” bir yönüyle hayatı, bir yönüyle hayali simgeler. Çünkü kan, simgesel anlamda diri olmayı, yaşamın içinde olmayı açılmırlarken oyun, geleceğin ötesinde reel bir iç-dış dünyada olmayı gerektirir. Şiirde oyun, bu yönüyle yaşamın diriliğine ve kuşatılmışlığına karşı bir başkaldırı oyununa dönüşür. Oyunun içinde başkalaşan birey, başka kimliklere dönüşen özne, yaşamın iğretisine karşı durur. “Ölü Yıkayıcılar” adlı şiirde ise oyun yaşamın gerçekliğinin karşısında bir “öteki”lik durumuna dönüşür. Bunun nedeni şiirde ölümün bütün oyunları bozmasıdır. Ölümle oyunun aynı düzlemde ele alınması, “ben”in oyun olgusuyla ölüme başkaldırdığını imler. Uyar’a göre yaşam denilen oyun, insanı ölüme yaklaştıran bir durum arz eder. Oyun ile ölüm duygusunu -acısını- hafifletme isteği, “ben”in “öteki”ne başkaldırısıdır.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde “ben”in “öteki”ne, “ben”in kendisine ve değerlerine başkaldırısı, “ben”in düşünsel anlamda kendi varoluşsal özgürlüğünü duyumsayıp eyleme geçmesidir. Uyar şiirlerinde bireyin yaşam karşısında kendi olma sürecinin ön koşulu olarak “ben”in kendine ve benlik alanlarına başkaldırması gerektiğini vurgular. Nitekim Uyar’ın şiirlerinde şiir öznesi “ben”, kendine ve kendilik değerlerine yıkararak kendini gerçekleştirmeye çalışır.

2. “Ben”in Toplumsal Değer ve Normlara Başkaldırısı

İnsan, içinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Toplum, kendine ait değerleri oluşturduğu gibi aynı zamanda o değerleri değiştirip dönüştürür. İnsan yaşamı, modern yaşamla birlikte değişmesi, insanın birey olarak kendini fark edememesi neden olur. Bundan dolayı insan, her zaman toplum içinde kendi bireyselliği ve kendi özgürlüğünü bulmaya çalışır. Ancak ne var ki içinde yaşadığımız metalaşan yaşam, dünyayı küçük bir kasaba haline getirdiği gibi kendi değerlerini de bireye dayatır. Toplumsal yaşamda meydana gelen sosyo-kültürel değişim ve dönüşümler, *“yerleşik düzeni korumak bağlamında, ortak hedeflere ulaşmayı amaçlayan insan toplulukları tarafından yürütülür.”* (Çetin, 2008: 94). Bu süreçte insan siyasi, ekonomik, ahlaki ve kültürel olarak birçok norm tarafından kuşatılır. Bu normlar insan hayatını düzenlese de kimi zaman bireyin *“kendi doğasına yabancılaşmasına”* (Özçınar, 2013: 188) neden olur. Bireyin toplum içinde kendi doğasına yabancılaşması, onun kendi özgürlüğünü bulması için bir önkoşul haline gelir. Bu bakımdan toplumsal normlar, “ben”in kendi içtenlik değerlerine dönerek özgürleşmesini de sağlar.

Şairin şiirlerinde bireyin yerleşik normlar tarafından kuşatılmasına karşı çıkar. Şair, toplumsal değer ve normlar tarafından kuşatılan “ben”in bu normlara başkaldırarak şiir evreninde kendisini yeniden kurmasını önceler. Bu yüzden şiirlerdeki özne “ben”, toplumsal normlara düşünsel ve eylemsel bir başkaldırı içindedir. Siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel kuşatılma, “ben”den hareketle bütün uygarlığın huzursuzluğuna dönüşür. Uyar’ın şiirlerinde özne “ben”in huzursuz oluşu, farkındalık olarak başkaldırını da beraberinde getirir. *“Toplumun kendi kültürel idealleri uyarınca bireye dayattığı engellemelerin çekilmez hale gelmesinin bireyi neurotikleştirdiği”* (Freud, 2011: 46) düşüncesi, şairin şiirlerinde “ben”in toplumsal norm ve değerleri, “öteki” ve yıkıcı değerler olarak görmesine neden olur. Bu yüzden toplumsal idealler bazen “ben”in özgürlüğü ve

kendi olmasının karşısında “öteki”nin değerlerine dönüşür. Şair de “öteki”nin bu boyutuna başkaldırır.

Uyar’ın şiirinde ötekileşmiş “öteki”, modern yaşamın öznesi olan “ben”i, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda kuşatır. “Şehitler” adlı şiirde “ben”in toplumsal normlara karşı duruşu vardır. Uyar, insanın yaşamını kuşatan toplumsal idealleri, yaşamın kirlenmişliğini dile getirerek ortaya koyar;

“Sen,

Bir orospu çocuğuymuşsun,

Belki hapishanede,

Belki kaldırımında doğmuşsun,

Ananla beraber kucaklarda sabahlamışsın.

O bile bilmezmiş kimden olmuşsun.

Lânetlenmiş, kovulmuşsun.

Vatan sevmeye degecek kadar güzeldir amma.

Yaşamak için fırsat vermemiş talihin sana”

(Uyar, 2015, Şehitler, 30).

Şiirde modern yaşamın insan yaşamını kimliksizleştirilmesi, kimliksiz yaşama dair, anısı olmayan insanları yaratır. Şiirde ötekileşen yaşam, yasak ilişkiler sonrasında doğan çocuklar üzerinden ele alınır. Şiirde toplum tarafından yabancı “öteki” görülen kişilerin vatani müdafaa ederken ölmeleri talihsiz olarak görülür. Şair, toplum tarafından dışlanan kimselerin ahlaki değerler ve yozlaşmış normlar yüzünden “öteki görülmesine karşı çıkar. Uyar’ın hayata yalnız ve öteki başlayan ve toplum tarafından babasızlığından dolayı dışlanan, değer verilmeyen, kişilerin şehit olmasına ironik bir göndermesi vardır. Toplum tarafından “orospu çocuğu” olarak nitelenen kişi, yozlaşmış kabuller düzeni yüzünden “öteki” görülür. Şair, bu duruma karşı çıkar. İnsanın anne ve babasını seçemeyeceği düşüncesi ve bundan dolayı yargılanması, Uyar’ın yozlaşan toplumsal normlara karşı bir başkaldırısıdır.

Uyar’ın şiirlerinde kadercilik anlayışına başkaldırı vardır. Şair şiirlerinde her şeyin kader olarak kabullenilmesini doğru bulmaz. Şair yaşamın kadercilik anlayışı etrafında örülmesini “yaşamaktan soğumak” olarak görür;

“İşte ben böyle bildiğin gibi:

Kaderi öpüp başıma komuşum.

Gülüşüm, oturuşum, konuşuşum,

Belli efendim, besbelli

Yaşamaktan soğumuşum.”

(Uyar, 2015, Kadere ve Gönlüme Dair, 62).

Şair her şeyin “bildiğim gibi” akıp gitmesini, toplumsal bilincin hayatı kavrayışı olarak özetler. Özünde her şey bildiğimizden ziyade bilmediğim kadardır. Nitekim şiirde “kaderi öpüp başıma” koymak ibaresi, her şeyin bildiğimiz gibi akıp gitmesini doğrular. Ancak insanın her şeyi bildiği gibi kavraması ve onun dışına çıkmak için çaba harcaması, toplumsal hafızanın bireyin bilinci üzerindeki etkisini gösterir. Bireyselliğini kader

anlayışı karşısında yitiren şiir öznesi “ben”, yaşama dair kabullenişleri, toplumsal kavrayışa dönüştürür. Ancak şiirin ilerleyen kısmında insan, kader anlayışını toplumsaldan bireysel alana çekerek kendi varlığını yaşam sorunsalına dönüştürür. “Yaşamaktan soğumak”, her şeyin kader olarak görülmediği ya da görülmesi gerektiğini belirtir. Yaşama karşı soğuma, toplumsal kabullere karşı bir direnç oluşturmazdır.

Turgut Uyar'ın şiirinde toplumsal normlar, bireyin cinsel yaşamının karşısında yıkılması gereken değerler bütünüdür. Uyar'ın şiirlerinde özne “ben” özgürlüğünü cinselliğin içinde arar. Özne “ben”in cinsel özgürlüğü karşısında bulunan değer ve yargılar ise “öteki” olarak algılanır. Uyar, şiirlerinde cinselliğin karşısında yer alan ideal toplumsal değerleri yıpratarak ya da onlara karşı çıkarak cinselliği şiirde bir kendilik sürecine dönüştürür. Bu yüzden “ben”in cinselliğe açılan her düşünce ve eylemi toplumsal kabullere karşı bir başkaldırıdır. Şair, “Sokaktan Geçen Kadın” adlı şiirinde bu durumu;

“Aklıma gelenleri başısla

İnsanız, neler düşünmeyiz!

Bir görüp bir yitirdiğim, hayal meyal

Beyaz göğsün, gerdanıyla kimbilir

Kimlerin koynuna gireceksin...”

(Uyar, 2015, Sokaktan Geçen Kadın, 81)

diyerek ifade eder. Şiirde özne “ben”in kadın hakkındaki düşüncelerini özgürce söylememesi, ahlaki ve toplumsal normların kuşatılmışlığı altında olduğunu gösterir. İnsanın toplumsal normlardan dolayı düşüncelerini gizlemesi, en başta bireyin kendine yabancılaşmasıdır. Bireyin kendine yabancılaşmasında toplumsal normlar sıradanlaşmışlık durumu yaratır. Bu başkaldırının altında “ben”in toplumsal norm ve değerler yüzünden kendi içine çekilmesi vardır. “Ben”in çevresinden gördüğü baskılar, onun özgürlük alanı olarak gördüğü karşı cinsi, kendisinden uzaklaştırır. Turgut Uyar, şiirlerinde toplumsal dayatmalardan ötürü kadın ve erkeğin birbirine “öteki” olma durumunu eleştirir;

“Sevişmek ne kelime birbirlerinden

Ayrı kadirde iki yıldız gibi uzaktılar.

Ben ağlasam siz ağlasanız onun boşluğu dolmaz

Hiçbir yağmur ıslatamaz toprağını.

Ne zaman canı çekerse erkeğinin

O zaman yatarlardı...”

(Uyar, 2015, Yalnız Dürdanecik, 90).

Sevmek ve sevilme, şiirde “ben”in kendi olduğu en önemli olgular arasındadır. Ancak sevginin cinsel boyutuyla şiirde yer alması karşıtlık, “ötekilik” durumu yaratır. Dürdanecik’in evliliği, toplumsal zorlama sonrası gerçekleşir. Dürdanecik karşı cins olarak evliliğe iştirak etmekten ziyade katılmak zorunda olan bir kadındır. Kadınların evlilik konusunda toplumsal kabulleri yaşamaktan başka çarelerinin olmayışı, Uyar’ın ataerkil yaşama yönelik eleştirisidir. Bu eleştirinin temelinde kadının yaşama ve seçme hakkı, toplumsal değerlere kurban edilir. Geleneksel evlilik anlayışında kadının pasifliği ve kimliksizliği, onun cinsel yaşamında kimliksiz ve kişiliksiz olmasına neden olur. Zira şiirde yer alan “Ne zaman canı çekerse erkeğin/O zaman yatardı” dizeler toplumsal

yaşamda erkeğin baskın gücünü gösterir. Turgut Uyar, toplumsal kabulleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanan erkeğe karşı gelir.

Turgut Uyar'ın "Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur" şiirinde de cinsellik, yasak ilişki düzleminde irdelenir. Toplumsal hayat ve kabullerinin yasak ilişkiyi algılaması, Yekta ve Gülbeyaz'ın ilişkilerinin ortaya serilmesi sonucunda ele alınır. Yekta, yanında çalıştığı Sinan'ın karısı Gülbeyaz ile yasak ilişki yaşar. Bu yasak ilişki Sinan tarafından öğrenilince mahkemeye taşınır. Mahkeme, bu yasak ilişkinin bütün sırlarının ortaya çıkmasına neden olur. Yekta, Gülbeyaz ile yaşadığı gizli ilişkiyi günah olarak görmez. Bu durum "günah" kavramının yeniden sorgulanmasını da gerekli kılar. Günah, Allah'ın buyruklarına karşı olan, dince suç sayılan, dünyada ceza gerektiren bir davranıştır. Şiir öznesinin Tanrı ve toplum emrine karşı gelerek bu günahı işlemesi ve bunun da günah olmadığını bilinçli bir özne olarak beyan etmesi, "ben" in toplumsal kabullere başkaldırdığını gösterir;

"Gülbeyaz benim toprağımı işleyen kazmaydı. Günah olamazdı yaptığımız. Ben onun çeliğine göreydim ancak. Biz her şeye inanmıştık."

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur, 140).

Şiir öznesi Yekta'nın, Gülbeyaz ile yaşadığı yasak cinsel ilişkiyi, toplumsal kabullerin ötesinde "bir olma", tam olma durumu olarak algılaması, onun toplumsal normlara başkaldırmasıdır. Şiirde yasak cinsel ilişkinin, Yekta ve Gülbeyaz'ı tamladığını, eksik yerlerini giderdiğini ifade edilmesi, cinsel arzu ve isteğin önündeki bütün normları "öteki" haline getirir. Nitekim şiirde Yekta, Gülbeyaz ile ısındıkça kendi özgür kimliği ve kişiliğini fark eder. Yekta'nın özgürlüğünü fark edip ve kişiliğini toplumsal baskı ve normların kuşatılmışlığından arındırması, onun en soylu başkaldırısıdır. Yekta bu durumu söyle dile getirir;

"Biz o zaman yaptıklarımızın günahım değil, yüceliğini biliyorduk. Bu, iki gücün bir yeniye varması, bir yeni yaratmasıydı. Bu çiftleşme değil tekleşmeydi. Tekleşmenin bir yönüydü."

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur, 142).

Cinsel bütünleşmeyi günah olmaktan çıkararak yüce bir olguya dönüştürmek, toplumsal normların aksine yeni bir yaşam algısı yaratmaktır. Yekta'nın cinselliği, bedensel bütünleşme ötesine taşınması, yasak cinsel ilişkinin bireyin bilincinde yüceltilmesidir. Toplumsal değerlerin ötelenerek, yeni değer düzlemi yaratmak, düşünsel ve eylemsel anlamda bütün değerlere başkaldırmasıdır. Nitekim Uyar'ın yasak aşkı yaşamak ve kendini yüceltmek bakımından Yekta ve Gülbeyaz'a yüklediği görev, mahkeme kararıyla büyük bir yıkıma dönüşür. Toplumsal normların hukuksal düzlemde onandığı yer olan mahkemede, Yekta ile Gülbeyaz'ın yasak aşklarını, bireysel boyuttan toplumsal-kamusal alana taşınması, karakterlerin yücelik algısını yıkar. Şiirde özne "ben", bireysel yaşamın gizliliğinin ihlal edilerek kamusal alana taşınmasını yıkım olarak görür;

"O, Sinan bizi kovmadı.

İnsanların adaletini, yani öcü, aramaya başvurdu.

Bizi yakaladılar.

....

Yarğıçların katına diktiler umudum nerededir.

Bizim inanarak ettiğimizi yerlere çaldılar, ululuğu nerededir.

Biz onu bulmuştuk, tükürdüler.

Bizi kirlettiler, yazıklar oldu bize.

Benim donumu ve Gülbeyaz'ın donunu

Ve yattığımız yatağın örtüsünü

Yüreksiz kişilere gösterip onları güldürdüler.

Yazık bize. O zaman bütün insanlara inanıyorduk. Yıkmak istediler yıktılar.

....

Nereye gitsek o yıkıntı bizimle artık.

....

Serin minderleri vardı, Ben, Akçaburgazlı Yekta, Cahil,

çocuksuz, bunları pek hoş bulurdum.

Yanılmadım pişman değilim bu da vardı.

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur, 141-142).

Şiir öznesi Yekta'nın, tekleşme olarak gördüğü cinsel bütünleşme, bir öç alma durumuna dönüştürerek mahkemeye taşınması, Yekta ve Gülbeyaz'ın benliği ve sosyal kimliğini sarsar. Bu yüzden Yekta, yaşanan bütün gizli bütünleşmeleri "don" kavramıyla bireyselleştirerek gün yüzüne çıkarır. Yekta ile Gülbeyaz arasında yaşanan gizli ilişkinin mahkemeye taşınması, onları acınası bir duruma düşürür. Bu yüzden şiir öznesi Yekta, "Yazık oldu bize" diyerek Gülbeyaz ile yaşadıkları ilişkinin doğruluğunu savunur. Nitekim şiirin ilerleyen kısmında Yekta'nın her şeye rağmen yaptıklarından pişman olmadığını söylemesi, toplumsal ve kamusal değerlere karşı bir başkaldırısıdır. Bu bakımdan "Akçaburgazlı Yekta'nın Mahkeme Kararını Aldığında Söylediği Mezmurdur" adlı şiir, modern yaşamın insanları cinsel yalnızlığa itmesine karşı bir protesto niteliği taşır.

İnsanların maddi yönden refah içinde olması, Uyar'a göre yalnızlık ve yalıtık "ötekilik" durumu yaratır. Şair yalıtık "ötekilik" durumunu, cinsel yetersizlik duygusu etrafında bedensel ve düşünsel yalnızlığı ele alır. Düşünsel ve bedensel yalnızlığın, cinsel yönden bir kabulleniş olarak şiire dâhil edilmesi, bütün "günahların", "kirliliğin", gözler önüne serilmesine neden olur.

Uyar'ın "Toprak Çömlek Hikâyesi" adlı eserinde yer alan şiir kişisi Yekta'nın yalnızlığı, yalıtık şehir yaşamı içinde artar. Modern yaşamın bireyleri yalıtık hale getirmesi, şiirde kişiler düzleminde kimlik kuran bütün özneler için kimi zaman bir kabul, kimi zaman da bu yerleşik kabulleri reddederek onlara başkaldırma durumunu yaratır. Şiirde kent yaşamı metalaşmış biçimi ile şiirde yer alan kişiler üzerine abanırken, toplumsal yargıların da bir kavrayış olarak "ben" in bilincinde oluşmasını sağlar. Şiirde şehirli yaşam; kadın sorunsalı, cinsellik, yasak ilişki gibi değerler üzerinden toplumsal alana taşınır. Uyar, "Toprak Çömlek Hikâyesi" eserinde bireyden-çevreye, içten-dışa doğru bir kavrayış ve farkındalık oluşturma çabasına girer. Özellikle Adile, Rüksan, Erhan ve Yekta'nın yaşam arzuları, geleneksel yaşam anlayışına aykırılık gösterir. Uyar; Adile, Rüksan, Erhan ve Yekta'nın kimliğinde şehir yaşamına ve geleneksel yaşam değerlerine başkaldırır. Adile'nin cinsel istek ve arzularını toplumsal değerleri göz ardı ederek yaşaması, Faliha, Necla ve Şermin tarafından eleştirilse de Adile toplumsal baskıya boyun eğmez ve kendi "ben" ini düşünsel ve eylemsel olarak gerçekleştirir. Adile'nin geleneksel

yaşamın normlarına başkaldırısı, “kadınların her şeyden önce baskı altına alınışlarını ve gizlenişleri(ni)” (Michel, 1993: 125) ortadan kaldırır. Baskı altına girmeyi ve kendini gizlemeyi reddeden Adile, bir kadın olarak geleneksel yaşamın değerlerini yıkararak bu normların dışına çıkar. Uyar, Adile'nin kimliğinde kadının toplum tarafından baskı altına alınan cinsel kimliğinin yeniden inşa edilmesini, “ben”in kendini gerçekleştirmek için yaptığı en önemli başkaldırı olarak görür. Uyar, Adile'nin kendi kimliğini kurma sürecini şiirde şöyle ifade eder;

“Öyleyse sevindim. Ama mutlu olmamak için hiçbir gerek yok dünyada, siz de olabilirsiniz, biraz cesaret biraz da mutluluğu istemek yeter galiba, evet bu kadarı yeter, sevmekle elbet... "İçeri girer girmez sezdim benden konuşulduğunu, anlıyorum niyetlerini, beni tedirgin etmek istiyorlar, kınamak istiyorlar kendi güçsüzlüklerinde bulamadıklarının yankısı var bende. Ama bu kalabalık iyi bir fırsat, söyleyeceğim, söylemeliyim daha mutlu olmak için, bütün tadını duymalıyım söylemenin açığa vurmanın herkese herkese...”

....

Deniz akşamları gibi rahatım

Kötü rüzgârlara karşı koruyorum teknemi

Yaşlı teknemi ama iyi sevgili teknemi

Birinden aldığım bitkisel huzuru insanca öbürüne taşıyorum

Onda bulduğumu bilerseniz

Yalnız ona söylerim o kadar güzel

Ben böyle öğrendim bitkilerden

Alakanat şen balıklardan böyle

Artık töreler değil örneğim

Örneğim uçmak

Kendi kurduğum her şey beni mutlu ediyor

Umurumda değil başka hiçbir şey hiçbir şey

Bu gece de işte istekle onu bekliyorum”

(Uyar, 2015, Toprak Çömlek Hikâyesi, 161-162).

Şiirde Adile, törelerin ona emrettiği buyruğu yerine getirmek yerine, kendi mutluluğunu arayan bir kadın olarak yerleşik düzene başkaldırır. Adile'nin toplumsal kabulleri umursamaması, kendi bireyselliği ve farkındalığını kavradığını gösterir. Bütün baskı ve kınamalara rağmen cinsel yalnızlığını dışa yansıtan Adile, kendi varlığını ve cinsel kimliğini öteleyen kadınlara karşı durur. Şiirde yer alan “kalabalık” kavramı, toplumsal değer ve kabullenişleri simgelerken, “söyleyeceğim” ibaresi, kendi özgürlüğünü sese, bir yankıya dönüştürme eylemini vurgular. Bu durum Faliha, Necla, Şermin, Suzan Hanım ve Mehlika Hanım'ın bilincinde korkusuz bir “ben” olma durumu yaratır. Diğer kadınların güçsüzlüklerini ya da olmak isteyip de olamadıklarını yüzlerine vuran Adile, kendi yaşamsal değerlerini törelerin dışında yeniden kurar. Bu yüzden Adile mutludur. Onun mutluluğu bir başkaldırı sonucunda kendi “ben”ini gerçekleştirmesindedir. Adile, ilk önce Yekta'nın yanında ve cinselliğinde törelerin emirlerine karşı çıkar. Sonra sıradanlaşan yaşama başkaldırarak Erhan'ın dünyasında var olur;

“Adile'yi buldum sevdim

Yalnızlığım onun şehrine ısındı

....

Erhan'ı buldu ama uzaklaşmadı

Ama ikiye bölündü”

(Uyar, 2015, Sular Karardığında Yekta'nın Mezmurudur, 161-162).

Adile'nin törelerin ona sunduğu yaşamın ötesine geçmesi ve orada kendini ikiye bölmesi, arzularına dönüştüğünü belirtir. Adile'nin kimliğinde kadınların kendi cinsel kimliklerini kurarak töre ve normlara başkaldırması, mutluluğa giden soylu bir başlangıçtır. Uyar toplumsal dayatmalar karşısında kendini kuran kadını, başkaldırının simgeleşmiş kimliği haline getirir.

Turgut Uyar'ın “Naat” şiirinde “ben”in içinde yaşanan düzene başkaldırısı söz konusudur. Klasik Türk edebiyatının nazım türü olan naat, peygamberimiz Hz. Muhammed'i öven, kaside şekliyle yazılan bir şiirdir. Bu nazım türünde peygamberimiz Hz. Muhammed'in hayatı, vasıfları ve mucizeleri anlatılır. Turgut Uyar, “Divan” adlı eserinde yer alan naat şiirinde izleksel bir değişime giderek “*insanın kalıcılığına, direncine, değerlerine ve sevme yeteneğine inancını*” (Çelik, 2016: 500) dile getirir. Bu şiirinde “*özne halktır*” (Özkırımlı, 1985: 98). Halkın yıllarca özlemine çektiği devrim için yapılan bu dua, özünde sıradan yaşama bir başkaldırısıdır. Fatih Andı'ya göre “Naat” şiirinin “*beklenen ve hazırlanan bir halk devrimi için halkın bir araya gelişine ve beklenen büyük halk devrimine bir övgü olduğunu anlamak gerek. Uyar bunu dini çağrışımları olan ifadeleri birer kod niteliğine kullanarak yapar. Ancak dini çağrışımlı kodlar devrimi ifade etmeye dönüştürmüştür.*” (2017: 1). Şiirde halk devrimine duyulan özlem içinde bulunan siyasi baskıdan kurtulmak ve o siyasi baskıya başkaldırmak anlamına gelir;

“ipekler tel tel biraraya geldiler dokunmak üzere

lâle nerdeyse menekşeye, gül suya dokunmak üzere

kılıç kesti kan koktu bir atlı dörtnala uzaktan

günbatımının büyük eşitsizliğinden yakınmak üzere

bütün dertler söylendi çareleri bir bir yazıldı

son büyük toplantıda bir bir okunmak üzere”

(Uyar, 2015, Naat, 345)

Şiirde tel tel dokunmak üzere bir araya gelen ilmekler, devrimci ruha sahip olan insanlardır. Şiirde yer alan lale, gül ve menekşe toplumsal yaşantının tabakalarını simgelerken “kılıç, kan kokusu” ibareleri ise başkaldırının çok kanlı olacağını açılar. Nitekim üçüncü beyitte “son büyük toplantı” ibaresi, devrimin şartlarını ve içeriğini amaca ve mekâna bağlar. Şair geleneksel nazım türü, geçmişin meteforik çağrışımlarıyla birlikte ele alarak halk devrimini anlatan izleksel bir evren oluşturur. Bu yönüyle siyasi ve bürokratik oligarşiye karşı bir manifestodur. “Naat”ta “*devrim izleğinin*” (Özer, 2005: 37) bireyin “ben”inin toplumsal bir başkaldırısıya dönüştürecek şekilde ele alınması, özne “ben”in devrimci olarak siyasi ve bürokratik düzene karşı yeni bir düzen kurma çabasındandır. Şiirde “ben”in toplumsal normlara ve değerlere karşı başkaldırısı, “ben”in sosyal yaşam içinde kendi farkındalığını kavrayarak yeni düzen kurma çabasını vurgular.

Turgut Uyar şiirlerinde toplumsal değer ve normlar, “ben”in özgürlüğü karşısında bir değer olarak görülür. Bu yüzden şiir özneleri gelenek, töre, siyasi erk, kamusal normlara başkaldırı eğilimindedir. Bu eğilim sonrasında “ben”, kendine “öteki” gördüğü değerlere sırt çevirir.

3. “Ben”in Tanrı ve Kutsallarına Başkaldırısı

Turgut Uyar’ın şiirlerinde birey, bazı dini değerleri kuşatılmışlık olarak görür. Tanrı ve onun emirleri, Uyar’ın şiirinde bireyin özgürlüğünü kısıtlayan önemli olgulardandır. Bu yüzden Uyar, üstü kapalı şekilde bu ilahî gücün insan yaşamındaki yerini sorgular. Sorgulama sonucunda Tanrı’nın insan yaşamı üzerinde kurduğu düzene karşı koyma, Tanrı’nın değerlerinin “öteki” olarak görülmesiyle sonuçlanır. Tanrı’ya başkaldırma düşünsel boyutta gelişir. İnsan için “*en yüksek değer*” (Nietzsche, 2010: 31) olarak görülen Tanrı, modern insanın dinsel ihtiyaçları üzerindeki kararlı devamlılığıyla bir korku ve kuşatılmışlık duygusu yaratır. Tanrı’nın yüksek değer görülmesi, insanın “*Tanrının yerine adımını atmaz ve asla atmayacak*” (Heidegger, 2002: 92) olmasından kaynaklanır. Bundan dolayı insan, Tanrı’nın kendisini kavramakta zorluk çeker. İnsan akli Tanrı’yi kendi kavrayışı dışında bir gerçeklikle kavradığı için Tanrı ve onun kutsalı, “öteki” olma durumuyla karşı karşıyadır. Tanrı’nın ve onun değerlerinin insan yaşamından ötelenmesi, “*üstinsanın*” (Nietzsche, 2004: 9) benimsenmemesidir. Modern insanın, Tanrı’yi kendi yaşamından kovarak yerine akli ve değerler dünyasını koyması, insanın “*Tanrı’yi öldürmesi*” (Nietzsche, 2004: 9) ona ve kutsallarına başkaldırmasıdır.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde Tanrı ve onun kutsallarına başkaldırı, diyalektik bir yapı arz eder. Uyar, şiirlerinde Tanrı ve kutsallarını yaşamın merkezine koymak yerine, Tanrı ve değerlerini yaşamın dışına doğru iteler. Kutsalın yaşamın dışına doğru itelenip sorgulanır hale gelmesi, Tanrı ve değerlerine başkaldırır.

Uyar’ın “Arz-ı Hal” eserinde yer alan “Arz-ı Hal” adlı şiiri, bireyin Tanrı ile varlığını anlamaya çalıştığı bir şiirdir. Ataç, “*Arz-ı Hal*” de bence başka değerler de vardı. Bir kere bana Francis Jammes’in ilk şiirlerini hatırlatıyordu. Bir saflık, bir “bönlük” havası içindeydi o şiir... Bakıyorsunuz şair bir bönlük takınıyor ama gözleri gülüyor şakadan olduğunu belli ediyor.” (Ataç, 1951: 4) diyerek şiirin içeriği ve söylemine yönelik tespitlerde bulunur. Şair şiirde “özne ben”in, Tanrı’ya dair sorgulama ve kabullenişleri simgesel bir anlatımla ele alınır. Şiir öznesi “ben”in, Tanrı’yi “bön” bir anlayışla sorgulaması, Tanrı’ya karşı oluş durumunu hafifletmeye yönelik bir tavrıdır. Şiirdeki “ben”in bönlük tutumu içinde Tanrı’ya karşı düşüncelerini söylemesi, Tanrı’nın sorgulanmasıdır. Şiirde dünyanın içinde bulunduğu durumun Tanrı’ya “Arz-ı Hal” edilmesi, Tanrı’nın dünyada olup bitenden bihaber olduğunu açıklar. Bu durum varoluşçulara göre insanın dünyadaki teklifi ve atılmışlığına göndermelerde bulunur. Sartre; “*Madem kişiöğlü dünyaya atılmıştır kendi başına bırakılmıştır.*” (Sartre, 1985: 11) diyerek insanın dünyaya Tanrı tarafından terk edildiğini dile getirir. “Arz-ı Hal” şiirinde de “ben”in, Tanrı’yi ve kutsallarını irdelemesi ve bunları kendinde bütünleştirememesi, kutsalın gücü ve üstünlüğünü yıkma düşüncesindedir. Ancak şair kutsalı tamamen reddetmek yerine Tanrı ve kutsallarını kendi kabullerine göre anlamlı hale getirir;

“Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!..

Eğer bilmiyorsan işte, haberin olsun.

Ekmek derdi, aşk derdi unutturdu seni.

İnsan hatırlamıyor dün ne yediğini.

Zaten yediğimiz ne ki hatırda dursun.

Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!..”.

(Uyar, 2015, Arz-ı Hal, 18).

Şiirdeki dizelerde "özne ben" Tanrı'nın bilme gücünü sorgular. Tanrı'nın mutlak bilme ve bilgi olduğu düşüncesinin sorgulanması durumu başlı başına bir başkaldırıdır. Şiirde "özne ben", Tanrı'nın "Mutlak" bilme gücünü alaycı bir şekilde sorgulayarak dünyada olup bitenden "Mutlak" varlığın habersiz olduğunu ifade eder. Tanrı'nın "mutlak" bilgisinin dışında kalan insan yaşamının irdelenmesi, "ben" in Tanrı'ya ve onun değerlerine "öteki" olduğunu gösterir. Şiir öznesinin Tanrı'nın bilgisinin yetersizliğini ifade etmesi, aklı ile dünyayı kavramaya çalışan "ben" in en büyük yanılgısıdır. Şair "ben" in bu yanılgısını, kapitalist yaşamın yapısını "yaşamak, üretmek ve ekmek" kavramları üzerinden verir. Zira insanın dünya yaşamındaki tek başınlığı, onun tek başına bırakılmışlığının en büyük sorunsalıdır. İnsanın dünyaya atılmışlığını, Tanrı'nın insana ilgisiz ve insandan habersiz oluşuna bağlayan şair, insanların geçim sıkıntısı ve yoksulluğundan yine Tanrı'yı sorumlu tutar. Şair, Tanrı'nın bu durumu değiştirmemesine isyan eder. Ancak şiirde yer alan "kul" ibaresi ile şair bu karşı oluşunu inanan bir insan olarak yaptığı izlenimi verir. Zira "benim gibi kulun çok bu dünyada Allah'ım" diyen "özne ben", bir taraftan Tanrı'ya ve değerlerine sığınırken diğer taraftan Tanrı'nın bilgisizliği, habersizliği ve duyarsızlığını dile getirir;

"İşte insanlar bu minval üzere, Allahım!..

Kıt kanaat sere serpe yollar boyunca...

Sen, bizim için hâlâ o ezeli sırsın.

Sen de, bizi bilmiş olsan, başkalaşırın.."

(Uyar, 2015, Arz-ı Hal, 18).

Uyar'ın Tanrı'ya sen diye hitap etmesi, Tanrı'yı insan ve yaşama yakınlaştırma çabasıdır. "Sen ve ben" zamirleri özünde bir eşitleme, "öteki" ve "ben" olma durumudur. Bu durum "sen" in, "biz"leşmemesiyle bir çatışmaya dönüşür. Şiirdeki "sen de bizi bilmiş olsan başkalaşırın..." yer alan ifadesi, Tanrı'nın insana "öteki" olarak görüldüğünü belirtir. Zira "Mutlak" gücün "biz"leşmesine gerek yoktur. O zaten bizim içimizdedir. Tanrı'yı bir dışsallık olarak görüp onun insandan uzak olduğunu ifade etmek "Mutlak" varlığa bir başkaldırıdır. Şiir öznesi "ben" in Tanrı'nın insanı tanımadığını ve insandan uzak bir varoluş gösterdiğini dile getirmesi ise köklü bir başkaldırıdır. Bu köklü başkaldırının nedeni, Tanrı'nın insan ve "ben" için ezeli bir sır olmasıdır. Varoluşçulara göre insan, "Tanrı'nın varlık alanına erişemeyeceğinden dolayı Tanrı'nın yeri hep boş kalır." (Heidegger, 2002: 92). Şiirde özne "ben" in de Tanrı'nın ezeli olmasına, insan için hep sır olarak kalmasına başkaldırır. Ancak ne var ki "Tanrı bir arketip olarak bilinçaltının, zihnin en derin katmanının yani kolektif bilinçaltının tezahürüdür." (Kıssa, 2005: 50). Bundan dolayı şiirde "ben", Tanrı'yı ve onun değerlerini sürekli kendinde hazır bulur ve bu hazır bulunuşluğa hep başkaldırır.

Turgut Uyar, Tanrı ve onun kutsallarını sorguladıkça "ben" in varlığının imkânsızlığını da ortaya koyar. Bu yüzden Tanrı'yı unutarak onu insandan uzaklaştırmak ister. İnsan aklının Tanrı ve değerlerine uzaklığı, aklın Tanrı'yı algılamadaki yetersizliğindedir. Uyar'ın şiirlerindeki "özne ben" de Tanrı'yı ve onun kutsallarını bilincinden silip unutmak ister. Şair, "Akçaburgazlı Yekta'nın Yalnızlığında Kara Taştan Tapınak Kurduğunda Söylediği Mezmurdur" şiirinde bu durumu şöyle ifade eder;

"Biz küçük adamlarız. Davut'la ben. Şiirler okuruz.

Âşık olmuşluğumuz vardır. Sapıtmuşlara

....

Ama Davut yok. Yalan söyledim. Davut ölmüş.

Kaldırıp gömmüşler mi? Bilemiyorum.

...

Davutsuzduk. Umutsuzduk. Umutsuz kalmak iyiydi.”

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Yalnızlığında Kara Taştan Tapınak Kurduğunda Söylediği Mezmurdur, 172-173).

Şiirde Hz. Davut peygambere yapılan telmihler, kutsala ve onun değerlerine bakış açısını ortaya koyar. Hz. Davut peygamber, İsrailoğulları'na gönderilmiştir. Hem peygamber hem sultan olan Davut peygamber, insanların dünya hayatında mutlu olması için çabalar. Hayatını ibadet ederek ve çalışarak geçiren Hz. Davut peygamber, demirden zırh yapar geçimini sağlar. Bütün yırtıcı kuşlar onun huzuruna geçerek bağlılıklarını bildirir. Hz. Davut peygamberin güzel sesi, Zebur'un ilahî gücüyle birleştikçe kutsal bir nağme olarak dağlara, taşlara yayılır. Bu ses herkesin benliğinde bir umut olur. Uyar da şiirlerinde Hz. Davut peygamberin insanları güzele ve mutlak olana davet etmesine atıfta bulunur. Zira Hz. Davut peygamber, hem bir sanatkâr, hem peygamber hem de sultandır. Onun bir işçi gibi demirden zırh yapması, onu insanlaştırırken aynı zamanda peygamber kimliği de insanları sapsınlıktan korur. Hz. Davut'un sapıtılmışlara peygamber olarak gönderilmesi, ilahî bir süreç iken şiir öznesi “ben”in kendisini Hz. Davut peygamber mertebesine yüceltmesi ise ilahî olana öykünme, onu sıradanlaştırma çabasıdır. Modern insan elde edemediği ya da gücü ve kudretini kanıksadığı değerleri, insanî olana yaklaştırarak akla uygun hale getirir. Zira bunu yapmazsa yaşam onun için bir absürte dönüşür. Şiirde geçen “*Biz küçük adamlarız*” dizesi, modern insanın kimsesizliği, yalnızlığı ve çaresizliğini imler. Ancak Hz. Davut peygamberin “küçük” adam olarak nitelenmesi, Tanrı'nın emrine karşı olma durumunu yaratır. Şiirde yer alan “Davutsuzluk, umutsuzluk, umutsuz kalmak iyiydi” dizesi, Tanrı'nın kulu ve elçisi olan değerler düzleminin inkârıdır. Davutsuzluğu umutsuzluk olarak görmek, kutsal açıdan olması gereken iken umutsuz kalmayı istemek ise kutsal istememek, ona karşı durmaktır;

“Kendim girip tek başıma tapmıyorum. Yaralarımı sarıyorum.

Birden bir yerden o ışık. Bir yerden o ses.

Artık sana attığım temeller tutmuyor.

Çünkü sen hiç yoksun. Hiç olmadın”

(Uyar, 2015, Akçaburgazlı Yekta'nın Yalnızlığında Kara Taştan Tapınak Kurduğunda Söylediği Mezmurdur, 172).

Tanrı'nın insanı kurmasındaki etkin gücü, Uyar'ın bazı şiirlerinde onu Tanrı'ya karşı kıskırtır. Tanrı'nın kutsalları ve değerlerinin anlamı sıfırlanarak hem yokluğa hem de “hiçliğe” dönüştürülür. Şiirde özne Yekta, “sana attığım temel tutmuyor” diyerek “*tanrısız bir dünya*” (Camus, 1985: 245) kurmaya çalışır. Bu durum Tanrı'yı dünyadan kovmak anlamına gelir. Yekta'nın kendi varlığını bulmak ve varoluşunu sorgulamak için söylediği “mezmur”larda Tanrı'nın “hiç” olarak görülmesi, düşünsel olarak Tanrı'ya bir başkaldırı olduğu gibi aynı zamanda onun “yokluğunun” da farkındalığını kavramaktır. Şiirde “özne ben” Yekta'nın, Tanrı'ya attığı temellerin tutmaması, inançsal açıdan bir boşluk içinde olma durumunu açılar. Bu yüzden şiir öznesi Yekta, Tanrı'yı hiçleştirerek kutsalın anlamını ve değerini yıkar. Tanrı'nın, şiir öznesi Yekta tarafından bir tutunma ve dayanma noktasından çıkarak hiçleşmesi, kutsalın “öteki”ne dönüştürülmesidir. Mutlak varlığın insan yaşamında hiç olması ise tarihsel olarak insanın varoluşsal yaşam öyküsünün trajedisini ifade eder. Şiirin “özne ben”i Yekta, bütün “*insanlığın simgesi*”

(Uyguner, 1959: 14) olarak Tanrı'yı kocaman bir hiçlik olarak görür ve onun varlığı ve yokluğuna başkaldırır. Şairin "Hiçsizliğe" adlı şiirindeki;

"Tanrı sen ne kadar güzelsin

bir hiç olarak"

(Uyar, 2015, Hiçsizliğe, 602)

dizelerde Tanrı ve değerlerini, "hiç" olarak gören "ben", "Mutlak" gücün varlığına isyan eder. Varlığı ile her şeyi kuşatan Tanrı, Uyar'ın şiirinde bu kuşatılmışlığından dolayı yargılanır. Tanrı'nın varlık ve yokluk açısından ele alınışı, tasavvufi açıdan zıtların bütünlüğü oluştururken, Uyar'ın şiirinde "hiçlik" olarak görülür. Akif Paşa'nın "Âdem Kasidesi"ndeki varlık ile yokluk arasındaki diyalektik yapı, bir fark ediş olarak anlamlı kılınır. Akif Paşa, varlığı ve yokluğu "Mutlak" varlığın var olma durumu olarak görürken Turgut Uyar "hiç" kavramıyla yokluğun içeri boşaltarak değersiz kılar. Şiirde, Tanrı'nın insan bilinci ve yaşantısında olmayışı, Tanrı'yı "hiçlik" haline sokar. Bu durum Tanrı'yı yaşamın dışına itip hiçleştirip absürtleştirmektedir. Sartre'a göre, *"hiçlik var değildir; hiçlik oldurulur; hiçlik kendini hiçlemez, hiçlik hiçleştirilir"* (Sartre, 2010: 72). Hiçliğin hiçleşmesi, ötelenmesi anlamın ve değerinin ötelenmesidir. Uyar, "Hiçsizliğe" şiirinde akıl Tanrı'yı "hiç"leştirerek insan yaşamından uzak tutmaya, ötelemeye çalışır. Bu yönüyle Tanrı'nın "hiç" oluşu yani insan yaşamında bir yerinin olmayışını istemek Tanrı'ya düşünsel olarak başkaldırmaktır. Yaşamın güzelliği ve kutsallığını, Tanrı'nın üstünde temellendirmek, hayata ve yaşama tapmaktır. Uyar, "Bazilika" şiirinde yaşamı bütün değerlerin üzerinde tutarak yaşama dair değerlere tapar. Uyar, hayat ve Tanrı seçiminde yaşamı, bütün kutsalların üzerinde görür;

"ey dirim ey dirim tek tanrı sensin

tanrı şendin her defa"

(Uyar, 2015, Bazilika, 439).

Hayatı, insanı yaratan "Mutlak" gücün üzerinde tutmak, "Mutlak" varlığa başkaldırmaktır. Aklın hayata dair oluşu, dirimlerin ölümle sonuçlanmasını neden olur. Bu yüzden Turgut Uyar, şiirlerinde ölüm ve ona dair olan değerleri, Tanrı'nın en büyük yıkımı olarak görür. Ölümün bütün dirimleri ve ona ait değerleri silmesi, şairi yaşama sıkı sıkıya bağlar. Bu açıdan *"yaşamak, bir iş görmek, başkaları arasında bulunmak, ölümlü olmak"* (Sartre, 1985: 86) anlamına geldiği için Uyar, yaşamı Tanrı'nın ve kutsalın ötesine taşıyarak onu tabulaştırır. Bunu yaparken de Tanrı tabusunu yıkarak aklın ürettiği yaşama dair tabuları merkeze alır.

SONUÇ

Uyar, şiirlerinde başkaldırısı "ben"ini kendini yeniden kurma süreci olarak görür. Nitekim insan kendi varlığına ancak kendini yıkarak ulaşır. Çağımızda ötekileşen yaşamın bireyleri kuşatması, kentli yaşamın insan olma tecrübesini tehdit etmesi, Uyar'ın şiirlerinde başkaldırısı önçelemesine neden olur. Şairin şiirlerinde başkaldırısı; şiir öznesi "ben"inin kendine başkaldırması, toplumsal normlara başkaldırması ve Tanrı'ya başkaldırması şeklimdedir.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde "özne ben"inin, dünyanın anlamsızlığı ve absürtlüğünün farkına varması, kendi aklıyla dünyayı bir bütün olarak kavramak ve açıklamak isteyen ancak aklı ile dünya arasında boşluk olduğunu anımsayan "ben"inin başkaldırısını içerir. Bu açıdan "ben"inin başkaldırısı varoluşsal açıdan dünyanın anlamsızlığına karşı bir duruştur.

Turgut Uyar'ın şiirlerinde "ben"inin "öteki"ne, "ben"inin kendisine ve değerlerine başkaldırısı, "ben"inin düşünsel anlamda kendi varoluşsal özgürlüğünü duyumsayıp eyleme geçmesidir.

Uyar şiirlerinde bireyin yaşam karşısında kendi olma sürecinin ön koşulu olarak “ben”in kendine ve benlik alanlarına başkaldırması gerektiğini vurgular. Nitekim Uyar’ın şiirlerinde şiir öznesi “ben”, kendine ve kendilik değerlerine yıkarak kendini gerçekleştirilmeye çalışır.

Turgut Uyar şiirlerinde toplumsal değer ve normlar, “ben”in özgürlüğü karşısında bir değer olarak görülür. Bu yüzden şiir özneleri gelenek, töre, siyasi erk, kamusal normlara başkaldırı eğilimindedir. Bu eğilim sonrasında “ben”, kendine “öteki” gördüğü değerlere sırt çevirir.

Turgut Uyar’ın şiirlerinde Tanrı ve kutsallarını sorgulama, insanın aklı ile dünyayı yeniden kurma çabasıdır. Uyar, bazı şiirlerinde Tanrı’yı “öteki” görerek insanın başına gelen bütün olumsuzluklardan sorumlu tutar. Uyar’ın şiirlerinde Tanrı’nın insan yaşamına dair sorumsuzluğu, yaşam-Tanrı, Tanrı-hiçlik, Tanrı-umutsuzluk gibi değerler üzerinden aktarılır.

KAYNAKÇA

- Andı, F. (2017). “Peygamber’i Şiirle Sevmek-XVI: İki Ters, Bir Düz I. *İtibar Dergisi*. Şubat. Erişim Adresi: <https://itibardergi.com/2017/02/03/m-fatih-andi-peygamberi-siirle-sevmek-xvi-iki-ters-bir-duz-i/> 10.06.2017.
- Arık, Ş. (2013). “Dönüşüm ve Geçmiş Zaman Elbiseleri Üzerine Bir Mukayese Denemesi”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 6, (27), 65-77.
- Ataç, N. (1951). “Bir Şair Üzerine”. *Varlık*. (52), 4.
- Balcı, Y. (2004). “Oğuz Atay’ın Romanlarında Kahramanlar”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (2), 39-53.
- Bezirci, A. (1987). İkinci Yeni Olayı. Gözlem Yayınları: İstanbul.
- Camus, A. (1985). Başkaldıran İnsan. (Çev. Tahsin Yücel). Kuzey Yayınları: Ankara.
- Coşkun, S. (2013). “İnsansal Varoluş ve Özün Belirlenmiş Olarak Yabancılaşma ve Özgürleşme”. *Kaygı Özel Sayısı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Felsefe Dergisi*. (20), 111-126.
- Çelik, N. (2006). “Turgut Uyarla Bir Konuşma”. *Korkulu Uсталık*. (Haz. Alaattin Karaca). Yapı Kerdi Yayınları: İstanbul, s. 500-503.
- Çetin, B. N. (2008). “Küreselleşme Karşıtlarına Göre Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Nitelikleri”. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*. 7, (1), 94-104.
- Çotuksöken, B. (2002). Felsefe, Özne, Söylem. İnkılap Yayınları: İstanbul.
- Freud, S. (2011). Uygurluğun Huzursuzluğu. (Çev. Haluk Barışcan). Metis Yayınları: İstanbul.
- Geçen, S. (2014). “İkinci Yeni Şiirinde Başkaldırı. *Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ardahan.
- Gündoğan, A. O. (1977). Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi. Birey Yayınları: İstanbul.
- Heidegger, M. (2002). “Nietzsche ve Batı Metafiziği: Nietzsche’nin Sözü: Tanrı Öldü”. Nietzsche ve Din. (Çev. Ahmet Demirkan). Gelenek Yayınları: İstanbul.
- Kıssa, C. (2005). Carl Gustav Jung’da Din ve Bireyselleşme Süreci. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları: İzmir.
- Menemencioglu, N. (1999). “Turgut Uyar’ın Şiiri”. *Şiirde Dün Yok Mu?*. (Haz. Tomris Uyar). Can Yayınları: İstanbul. s.50-59.
- Michel, A. (1995). Feminizm (Çev. Şirin Tekeli). Yeni Yüzyıl Kitaplığı: İstanbul.
- Mounier, E. (2007). Varoluş Felsefesine Giriş. Say Yayınları: İstanbul.
- Nietzsche, F. (2004). Böyle Dedi Zerdüşt. (Çev. Gülperi Sert). İlyay Yayınları: İzmir.
- Nietzsche, F. (2010). Güç İstenci. (Çev. Nilüfer Epçeli). Say Yayınları: İstanbul.
- Özçınar, Ş. (2013). “Doğa Kültür Karşıtlığı Bağlamında Özgürlük Sorunu”. *Kaygı Özel Sayısı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. (20), 181-197.

- Özer, N. (2005). “Turgut Uyar'ın Divan'ında Bir Araç Olarak Biçim”. *Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Özkırımlı, A. (1985). “Turgut Uyar'la Bir Konuşma”. *Sonsuz ve Öbürü*. (Haz. Tomris Uyar-Seyit Nezir). Broy Yayınları: İstanbul, s. 90-98.
- Sağlık, Ş. (2008). “Bir Metafor Olarak Değişim Dönüşüm”. *Hece Dergisi*. (137), 50-60.
- Sartre, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci). Say Yayınları: İstanbul.
- Sartre, J. P. (2010). *Varlık Hiçlik, Fenomonolojik Ontoloji Denemesi*. (Çev. Turhan Ilgaz, Gaye Çankaya Eksen). İthaki Yayınları: İstanbul.
- Şişman, B. (2006). “Küreselleş(tir)me Karşısında Bir Olanak Olarak Başkaldırı ve Albert Camus, Kaygı”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Felsefe Dergisi*. (6), 48-58.
- Türkçe Sözlük. (2005). Türk Dil Kurumu. Ankara.
- Uyguner, M. (1959). “Gerçeküstü Bir Kitap-Dünyanın En Güzel Arabistanı”. *Yeditepe*. (7), 4-15.